

GEOBOTANIČNO RAZISKOVANJE NA OGRSKEM

Dr. Gábor Fekete, DIE WALDVEGETATION IM GÖDÖLLÖER HÜGELLAND — Die Vegetation ungarischer Landschaften, zv. 5 (1965), Budapest. Zal. Ungarische Akademie der Wissenschaften. Str. 223, 77 slik, 31 tabel, 7 prilog in 2 veget. karti.

Poročilo o tem delu mi daje ugodno priložnost, da povem kaj več o raziskovanju vegetacije na Ogrskem. Večina ogrskih geobotaničnih publikacij ima namreč mimo čisto znanstvenega tudi bolj ali manj poudarjeno praktično stran, ki se nakazuje zlasti v gozdarski smeri. Zato sodim, da bo imelo takšno poročilo v našem gozdarskem glasilu pravo mesto, saj bo opozorilo na vse premalo poznano geobotanično literaturo sosednje dežele, ki z zelo obsežnim raziskovalnim delom pospešuje sodobno biološko smer v gospodarjenju z gozdom.

Po drugi svetovni vojni se je po večini evropskih držav izredno razmahnilo geobotanično raziskovalno delo in kartiranje vegetacije z namenom, da se čimbolj spoznajo vegetacijske razmere v svoji vzročni odvisnosti od ekološkega okolja. Splošno priznано je namreč spoznanje, da so vegetacijske enote konkreten izraz vzajemnega delovanja neštetihi znanih in neznanih ekoloških faktorjev, ki oblikujejo naravo rastišča. Zato je preučevanje vegetacijskih enot najkrajša in najzanesljivejša pot, da spoznamo rastiščne razmere določenega predela. Vegetacija s svojo spremenljivostjo odkriva prikrita obzre rastišča in nakazuje realne možnosti za smotrno izkoriščanje takšne ali drugačne rastiščne oblike.

Pri kompleksnem preučevanju vegetacije se uvrščajo ogrski botaniki med vodilne evropske zemlje. Njihova izredno številna in temeljita geobotanična dela pričajo o dobro premišljenem delovnem načrtu in njegovem uspešnem uresničevanju. Vse to načrtno raziskovalno delo je osredotočeno pri Ogrski akademiji znanosti v Budimpešti (idejni vodja akad. prof. R. Soó), ki tudi izdaja in zalaga številne tovrstne publikacije. Kader ogrskih botanikov in njihovih sodelavcev iz drugih naravoslovnih strok je številni in se odlikuje po izredni delovni vnemi in publicistični dejavnosti. Posebno vrednost ima njihovo delo zaradi sodelovanja več strokovnjakov, tako da se obdelata vegetacija kolikor moč vsestransko, saj ima večina teh del razen temeljite floristično-vegetacijske analize, ki je jedro razprav, še izčrpane prispevke iz geomorfologije, geologije, pedologije, klimatologije, fitogeografije, zgodovine vegetacije, gozdarstva ipd.

Vse ogrsko državno ozemlje je razdeljeno na precej gosto mrežo fitogeografskih enot (7 flornih okrožij s 26 flornimi okraji). Po teh ozemeljskih enotah ali pa po snovni tematiki so si razdelili ogrski botaniki delo, plod takšnega načrtnega kolektivnega dela pa so zajetne monografije, vse bogato ilustrirane in izdatno dokumentirane, prave zakladnice geobotaničnega znanja. V vrsti geobotaničnih del izhajajo v Budimpešti kar 4 monografske serije:

I. Die Vegetation ungarischer Landschaften (red. B. Zólyomi); doslej je izšlo 5 zajetnih knjig:

1. T. Simon, 1957, DIE WÄLDER DES NÖRDLICHEN ALFÖLD

2. T. Pócs et coll., 1958, VEGETATIONSSTUDIEN IM ÖRSÉG

3. M. Kovács, 1962, DIE MOORWIESEN UNGARNS

4. A. Horánszky, 1964, DIE WÄLDER DES SZENTENDRE-VISEGRÁDER GEBIRGES

5. G. Fekete, 1965, DIE WALDVEGETATION IM GÖDÖLLÖER HÜGELLAND

II. Monographien der Flaumeichen-Buschwälder

1. P. Jakucs, 1961, DIE PHYTOZÖNOLOGISCHEN VERHÄLTNISSE DER FLAUMEICHEN-BUSCHWÄLDER SÜDOSTMITTELEUPAS

2. I. Loksa, DIE BODENZOOZÖNOLOGISCHEN VERHÄLTNISSE DER FLAUMEICHEN-BUSCHWÄLDER SÜDOSTMITTELEUROPAS (v pripravi)

3. P. Stefanovits, DIE PEDOLOGISCHEN VERHÄLTNISSE DER FLAUMEICHEN-BUSCHWÄLDER SÜDOSTMITTELEUROPAS (v pripravi)

4. G. Fekete, DIE AREALGEOGRAPHISCHEN UND ZÖNOGENETISCHEN VERHÄLTNISSE DER FLAUMEICHEN-BUSCHWÄLDER SÜDOSTMITTELEUROPAS (v pripravi)

III. Studia biologica Academiae scientiarum Hungaricae

I. R. Soó, 1964, DIE REGIONALEN FAGIONVERBÄNDE UND GESELLSCHAFTEN SÜDOSTEUROPAS

IV. R. Soó, 1964, SYNOPSIS SYSTEMATICO-GEOBOTANICA FLORAE VEGETATIONISQUE HUNGARIAE, I. (Priročnik ogrske flore in vegetacije)

Med periodičnim revialnim tiskom je vodilen časopis ACTA BOTANICA HUNGARICA, ki izhaja letno v 4 debelih zvezkih (z l. 1966 končan XII. letnik).

Vsa omenjena serijska monografična dela in vse pomembnejše razprave ogrskih botanikov so napisana v svetovnih jeziki, največ v nemščini, da so dostopna širokemu znanstvenemu svetu. Naši sosede veliko dajo na mednarodno uveljavljanje in priznanje, ki ga v tej smeri v resnici tudi zaslužijo in uživajo. Vse njihove publikacije so tudi tehnično solidno in okusno opremljene ter se tudi po tej plati (v nasprotju z ruskimi) dostojno predstavljajo.

Ogrska geobotanična dela imajo neko skupno potezo, namreč enotno metodiko dela in enoten fitosociološki sistem. Ravnajo se po klasični švicarskofrancoski šoli J. Braun-Blanqueta (Montpellier), ki se je v svetu najbolj uveljavila in ki obvladuje domala vso Evropo, uporablja pa se vedno bolj tudi na drugih kontinentih. Enotnost fitosociološkega sistema je pri Ogrih tolikšna, da vzbuja pozornost, saj so vendar kljub enotni delovni metodiki možne subjektivne razlike, ki prihajajo navadno do izraza tudi v samem vegetacijskem sistemu. Očitno je, da izhajajo ogrski geobotaniki iz enotne in stroge šole mentorja in nestorja ogrske geobotanike, prof. R. Soója, in da zaradi podrejanja njegovi avtoriteti njihova osebna stališča ne prihajajo do izraza v zadostni meri. V nekaterih primerih je namreč jasno, da bi bilo moč posamezne vegetacijske enote drugače interpretirati in jih v sistemu drugače opredeliti, da pa pisci iz avtoritativnih razlogov rajši ostanejo pri »uradnem« konceptu. Smotrna razdelitev dela in njegovo enotno izvajanje imata nedvomno velike prednosti že zaradi lažje primerjave rezultatov, toda svoboda individualnega presojanja in reševanja problemov se mora le jasno manifestirati v vsakem delu, ki naj pomeni napredek znanosti.

G. Fekete obravnava v svoji knjigi »Gozdna vegetacija Gödöllöjskega gričevja«, ki jo sam imenuje »primerjalno fitogeografsko študijo v gozdih hladne kontinentalne gozdne stepe«, valovit gričevnat svet severovzhodno od Budimpešte. Čeprav se dviga to gričevje neposredno iz klimatično ekstremne Velike Ogrske nižine, ima s svojo izolirano lego bistveno hladnejše podnebje in se odlikuje po posebni mezoklimi, kakršne drugod na Ogrskem ni. Zanimiva je ugotovitev, da se v obravnavanem območju v smeri proti vzhodu vedno bolj izgublja fagetalni in vedno močnejše uveljavlja karpinetalno-kvercetalni oziroma čisto kvercetalni značaj vegetacije. To se opaža tudi že v Ogrski nižini v smeri proti Karpatom, še bolj pa v transkarpatski ruski nižini, kjer izgine najprej bukev in kmalu za njo beli gaber, vedno obilneje pa se pojavljajo hrasti, med njimi zlasti dob. V slovenskem panonskem obrobju je ta vegetacijska sprememba komaj opazna, ker vpliv ostrejšje kontinentalne klime tod še ni tako občuten.

Spríčo majhne površinske razgibanosti Gödöllőjskega gričevja, kjer se v absolutnem višinskem razponu 130—329 m uveljavljajo v glavnem le mezoreliefne razsežnosti (višinske razlike znašajo največ 150—200 m), je razumljivo, da so razlike med vegetacijskimi enotami zelo rahle in tekoče, povezane s prehodi, in se šele na večje razdalje jasneje pokažejo. To dejstvo zahteva poglobljeno in zelo natančno floristično in ekološko analizo vegetacije in njenega rastišča. Takšno delo pa nujno vodi do izločanja in medsebojnega opredeljevanja po obsegu majhnih in najmanjših ter po sistematski vrednosti nižjih in najnižjih vegetacijskih enot, ki pa se jim ne hote prisojajo nekoliko pretiran taksonomski, ekološki in predvsem tudi ekonomski pomen, da se tako opraviči zahteva po uveljavljanju intenzivnega gospodarjenja z gozdom.

Zaradi floristične in vegetacijske monotonosti obravnavanega območja, ki je posledica geomorfološke in geološke enoličnosti raziskovalnega območja in posebej še dolgotrajnega izenačevalnega šablonskega gospodarjenja, je pač razumljivo, da je avtor gozdno vegetacijo v sistematskem pogledu močnejše razčlenil in nekatere nižje sistematske enote previsoko ovrednotil. Načelo natančnejšega kartografskega zajetja vegetacije in potreba po dobri praktični uporabnosti raziskovalnih rezultatov opravičujeta do neke mere tako avtorjevo ravnanje, ki se po strogem fitosociološkem kriteriju ne da povsem zagovarjati.

Avtor je razdelil svojo monografijo v dva glavna dela. Splošni del je namenjen opisu ekoloških razmer na študijskem objektu, zgodovini geobotaničnega preučevanja, posrednim razmeram, floristično-fitogeografski podobi in pregledu vseh ugotovljenih rastlinskih združb. Posebni del se deli v 8 poglavij, kjer pisec in njegovi sodelavci obnavljajo sociologijo in ekologijo gozdnih združb, njihovo sociološko strukturo, mozaično podobo zonalne vegetacije, rastiščne in talne razmere (avtor Z. Járó), zgodovinski razvoj vegetacije v odvisnosti od načina gospodarjenja, fitogeografsko-sociološke posebnosti kontinentalnih listnatih gozdov, mikroarealne študije poglavitnih drevenih vrst in končno v obširnem zadnjem poglavju gozdarske vidike pri posameznih gozdnih združbah (avtor I. Szodfridt).

Največji obseg zavzema opis posameznih gozdnih združb z njihovo floristično sestavo in njihovimi rastiščnimi razmerami. Ta opis je zelo nazoren in odlično dokumentiran (vegetacijske tabele, diagrami, grafikon, fotografski posnetki itn.), posebno vrednost pa mu daje primerjalno gradivo iz sosednjih pokrajin (Rusija, Poljska, Romunija, Vzhodna Nemčija), kjer se pojavljajo vegetacijske enote hladne kontinentalne gozdne stepe v mnogo večji razsežnosti in v popolnejši sestavi ter je zato šele po primerjavi z njimi mogoče prav razumeti domače rastlinske združbe in jih pravilno razvrstiti v hierarhični sistem. Na tej podlagi prihaja G. Fekete do spoznanja, da predočuje gödöllőjsko gričevnato območje izrazito prehodno ozemlje in da ima mnoge skupne poteze z vegetacijo južnoruske gozdne stepe. Preseneča pa nas avtorjevo mišljenje, da je treba za njegovo raziskovalno območje kot klimatozonalno vegetacijo imeti vegetacijski mozaik in ne posameznih vegetacijskih enot. Glede na mnogolično sestavo gozdne vegetacije zadevnega območja je zares težko odločiti, katera združba naj bi bila klimatogena (klimaksna). Med opisanimi združbami (11) odločno prevladujejo hrastove tako po številu kakor tudi po razsežnosti, podeljujoč pokrajini svojevrstno, na zunaj precej enolično fiziognomijo, ki pa pri natančnejši analizi floristične zgradbe in rastišča vendarle razodevajo zelo pisano sestavo. Te združbe so v glavnem klimatično pogojene, razlikujejo pa se glede na reliefne in geološko-pedološke razmere, toda zaradi dolgotrajnega šablonskega načina gospodarjenja (sečnja v goló, paša, steljarjenje, visok stalež divjadi, monokulture cera, robinije itn.) so te razlike precej zabrisane, vendar se vidi na podlagi skrbne primerjave, da ima večina opisanih združb pretežno kvercetalno-karpinetalni značaj. Upravičeno

smemo zato sklepati, da pripadajo te združbe kot bolj ali manj izrazite variante k osnovni združbi hrastov in belega gabra (*Quercus-Carpinetum*) v njenem najširšem obsegu, dosegajoč sistematsko vrednost subasociacij, variant in geografskih ras. Tako prihajamo do spoznanja, da je vrednotenje teh vegetacijskih enot v rangi asociacij nekoliko pretirano individualiziranje in premočno poudarjanje njihove fitosociološke samostojnosti. Odsotnost oziroma redkost in slaba vitalnost belega gabra v teh hrastovih združbah je po vsej verjetnosti le posledica neustreznega gospodarjenja skozi dolgo dobo, ki je povzročilo spremembe v fitosociološki zgradbi in degradacijske pojave v tleh raznih variant prvotne izhodiščne ali osnovne gozdne združbe hrastov in belega gabra.

G. Fekete je opisal za Gödöllöjsko gričevje tele gozdne združbe:

1. *Aceri campestris-Quercetum petraeae-roboris* Fekete 1961
2. *Dictamnno-Tilietum cordatae* Fekete 1961
3. *Convallario-Quercetum roboris* Soó (1934) 1937 *danubiale* Soó (1934) 1940
4. *Festuco-Quercetum roboris* Soó (1934) 1937 *danubiale* Soó (1934) 1937
5. *Quercetum petraeae-cerris* Zólyomi (1950) Soó 1957 *pannonicum* Zólyomi (1950) 1958
6. *Quercus petraeae-Carpinetum* Pócs et Soó 1957 *pannonicum* Soó 1957
7. *Quercus roboris-Carpinetum* Pócs et Soó 1957 *hungaricum* Soó 1957
8. *Corno-Quercetum* Jakucs et Zólyomi 1957 *matricum* Jak. et Zól. 1957
9. *Quercus-Ulmetum hungaricum* (Zólyomi 1934—1937) Soó 1955
10. *Aegopodio-Alnetum* (Somsák 1960) Kárpáti V., I. et Jurkó 1960
11. *Bromo sterilis-Robiniatum* (Pócs 1954) Soó 1957

Opomnil sem že, da vse navedene združbe verjetno ne dosegajo stopnje asociacije, saj je tolikšno število asociacij za razmeroma majhno površino zares previsoto. Diagnostično značilne skupine rastlin se v nekaterih združbah premalo razlikujejo, da bi bilo takšno vrednotenje upravičeno. Škoda, da avtor opisanih združb ni zbral v sintetično tabelo, ki bi jasno pokazala sistematske odnose med njimi in v pravi luči prikazala njihovo hierarhično razporeditev. Kljub tem nekoliko nezanesljivim sistematskim prijemom nosi Feketejeva monografija pečat visoke kvalitete in je šolski primer za izredno vestno in prodorno analizo vegetacijske odeje določenega, fitogeografsko precej zaokroženega območja. Glede na izredno obilje marljivo zbranega in skrbno urejenega dokumentarnega gradiva lahko postavimo Feketejevo knjigo za vzor vegetacijske monografije, ki bo vsakemu geobotaniku in tudi strokovnjaku drugih naravoslovnih ved odpirala koristne poglede ter jih spodbujala k poglobljenemu raziskovalnemu delu.

Za gozdarske strokovnjake je posebno poučno zadnje poglavje Feketejeve monografije, ki ga je napisal I. Szodfridt. Z gozdarskega vidika je analiziral glavne drevesne vrste, graditeljice lastnih združb, postavil je za obravnavano območje ustrezne gozdnogojitvene tipe, presodil je njihove pomlajevalne možnosti, ugotovil je strukturo sestojev in lesno maso za poglavitne gozdne združbe itd. To poglavje je prepričevalen dokaz, da so v naravi dane vegetacijske enote, ki jih izločamo in medsebojno opredeljujemo po fitosocioloških kriterijih, trdna in zanesljiva podlaga za uspešno presojanje gozdnogospodarskih potreb, ki naj bodo v pravem razmerju z biološkimi osnovami gozdne proizvodnje. V kakšni meri gozdarska operativa na Ogrskem uporablja te skrbno izdelane fitosociološke osnove in s kakšnim uspehom, mi ni znano. Geobotanikom ogrski gozdarji gotovo ne morejo očitali, da zanemarjajo sodelovanje z gozdarji ali da se pri svojem delu ne ozirajo na njihove potrebe.

Maks Wraber